

А. Солтанбекова

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының
аға ғылыми қызметкері, ф. ф.к., Алматы, Қазақстан
e-mail: madina-258@mail.ru

ӘДІЛДІКТІ ТУ ЕТКЕН ҒАЛЫМНЫҢ АСЫЛ МҰРАСЫ

Аннотация. Мақалада қазақ тіл білімінің тарланы, профессор, филология ғылымдарының докторы Ербол Жанпейісовтың ғылыми мұрасын дәріптеу, насихаттау, таныстыру мақсатында ғалымның ғылыми өміріне, еңбектеріне шолу жасалынды, кейбір идиоэтникалық бірліктер этимологиялық тұрғыдан талданды. Профессордың қазақ тілі этимологиясын, сөзжасам, функционалды грамматикасын ғылыми пән ретінде дамытудағы қосқан үлесі, жаңалығы, орны, мақсаты анықталып, соның нәтижесінде ғалымның ғылыми лингвистикалық мұраларының құндылығы айқындалды.

Тірек сөздер: ғалым, этнография, түркітану, материалдық мәдениет лексикасы, рухани мәдениет лексикасы, идиоэтникалық семантика, композитаның морфологиялық құрылымы.

А. Солтанбекова

Институт языкознания имени Ахмета Байтұрсынұлы
старший научный сотрудник, кандидат филол. наук,
Алматы, Казахстан
e-mail: madina-258@mail.ru

БЛАГОРОДНОЕ НАСЛЕДИЕ УЧЁНОГО, ВЗЫВАВШЕГО К СПРАВЕДЛИВОСТИ

Аннотация. С целью популяризации, пропаганды, презентации научного наследия мэтра казахского языкознания профессора, доктора филологических наук Ербола Жанпейісова, в статье проведен обзор научной жизни, трудов ученого, этимологически проанализированы некоторые идиоэтнические единицы. Определены вклад, новизна, место, цель, вклад профессора в развитие этимологии словообразования, функциональной грамматики казахского языка как научной дисциплины, в результате чего определена ценность научного лингвистического наследия ученого.

Ключевые слова: ученый, этнография, тюркология, лексика материальной культуры, лексика духовной культуры, идиоэтническая семантика, морфологическая структура композита.

А. Soltanbekova

Institute of Linguistics named after Akhmet Baitursynuly
senior researcher, candidate of philological sciences, Almaty, Kazakhstan
e-mail: madina-258@mail.ru

THE GREAT LEGACY OF THE SCIENTIST WHO BROUGHT JUSTICE

Annotation. In order to popularize, promote, and present the scientific heritage of Kazakh linguistics, the article reviews the scientific life and works of the scientist-professor,

doctor of Philology Yerbol Zhanpeisov; some idioethnic units are etymologically analyzed. The article identifies the novelty, place, purpose, contribution of the professor to the development of etymology of the Kazakh language, word formation, functional grammar as a scientific discipline, as a result of which the value of the scientific linguistic heritage of the scientist is determined.

Keywords: scientist, ethnography, Turkology, vocabulary of material culture, vocabulary of spiritual culture, idioethnic semantics, morphological structure of composite.

Ербол Несіпбайұлы Жанпейісов қазақтың маңдайына біткен бір ғасырда бір туар ерекше болмысты, ешкімге ұқсамайтын рухани дүниесі өте бай, парасатты, тым қарапайым, нағыз ғалымға тән барлық қасиетке ие ірі этнограф, грамматист, түрколог, лексиколог, көркем проза шебері, әр сөзін салмақты, дөп айтатын, шыншыл жан еді. Мақтауды сүймейтін, атақ-даңқтан бойын алшақ ұстайтын, болмысы барынша қарапайым, туған күнін, тіпті мерейтойларын да атап өтуге рұқсат етпейтін, қазақ тілін зерттеуде тындырған ісі толайым болса да, оны жұртшылыққа жария еткісі келе бермейтін ағамыздың ғылымдағы еңбегінен көпшілік хабардар болсын, жас ұрпақ таныс болсын деген ниетпен қалам алып отырмыз.

1957 жылы Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтына кіші ғылыми қызметкер ретінде орналасудан бастап, өмірінің соңына дейін осы Институтта аға, жетекші, бас ғылыми қызметкер болып табан аудармай еңбек етті.

Е.Жанпейісовті ең бірінші түркітанушы деп айтар едім, себебі ағай «әр еңбегін, тіпті сол еңбектің ішіндегі зерттеу нысаны ғып алған идеотникалық атауларды міндетті түрде түркі тілдес халықтардың мәдениетімен, тарихымен, этнографиясымен, ауыз әдебиетімен таныстыра отырып, байланыстыра отырып, ортақ мағынасына терең үңіле отырып, салыстыра зерттейді. Сондай зерттеулердің қатарына ғалымның ең алғашқы еңбегі «Қазіргі қазақ тіліндегі модаль сөздер» атты кандидаттық (1958) диссертациясын жатқызуға болады. «Ғалымның бұл еңбегі қазақ тіл білімінде ғана емес, түркітануда модаль сөздер жайлы жазылған тұңғыш еңбек болды. Модаль сөздерді түркітануда қазақ тіл білімінде алғаш зерттеу нысаны етіп алып, сөз таптарының қатарына қосқан профессор Е.Жанпейісов оларды есімді (*сияқты, сықылды, секілді, тәрізді, шамасы, тәрізі, зайыры, мүмкін, бәлки (бәлкім), рас, керек, қажет, әрине, әлбетте, әлбетте*) және етістікті (*білем, көрінеді, дейді, екен*) деп бөледі [1]. Профессор Е.Жанпейісов – қазақ тіл біліміне модаль сөздерді жеке сөз табы ретінде енгізген ғалым. Оларды есімді және етістікті модаль сөздер деп екіге бөліп қарастырады, түркі тілдерінде модаль сөздер мен модалді тіркестердің жасалуының синтаксистік құрылысын анықтай отырып, жасалу жолдарының 6 түрін көрсетіп береді.

«Өткен ғасырдың аяғында Е.Жанпейісовтің «Абай жолы» эпопеясының тілін, ондағы ұлттық кодтар мен символдарды этнолингвистикалық тұрғыда терең зерделеген құнды еңбегі алдымен қазақ тілінде «М.Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясының тілі» деген атпен, кейіннен орыс тілінде «Этнокультурная лексика казахского языка (на материалах произведений М.Ауэзова)» атты еңбегі қазақ этнолингвистикасы мен этимологиясы салаларында жаңалығы мол, іргелі зерттеу ретінде танылған болатын [2].

Ғалымның «Қазақ тілінің этномәдени лексикасы (М.Әуезов шығармалары негізінде)» (1991) деген тақырыпта қорғаған докторлық диссертациясы лингвомәдениеттану мен этнолингвистика салаларында таптырмас, жоғары ғылыми негіздегі, тіпті қазіргі зерттеумен айналысып жүрген магистранттар мен докторанттарға жалпы тіл мен әдебиетті қатар зерттеп жүргендерге өте қажетті материал деп білемін. Қазақтың сөздік қорын материалдық мәдениет лексикасы, рухани мәдениет лексикасы, халықтық өлшемдер лексикасы, туыстық және отбасылық қарымқатынас лексикасы, астрономиялық терминдерге, алғыс, қарғыс, бал ашуға қатысты сөздерге, қиял-ғажайып жануарлардың, жындардың атауларына, халықтық

медицинада қолданылатын сөздерге, халықтық өлшемдерге, тағам атауларына, туыстық қатынастарға байланысты атауларға, антропонимдерге, топонимдерге, этнонимдерге бөліп қарастырады.

Профессор Е.Жанпейісов ҚР ҰҒА Хабаршысы журналының 4 санында (2005, №3, 2006, №1 2006, №4, 2007, №2) жариялаған «Төрт түлік төңірегінде» атты мақалаларды нағыз этимологиялық бағытта жазылған циклді мақалалар топтамасына жатқызамыз. Тіпті мақала деуге де келмес. Бір түлікке арналған бір мақаланың өзі көлемі үлкен, жан-жақты кешенді талдау жасаған, әр түлікке қатысты атаулардың идиоэтникалық семантикасын ашып беретін, этимологиялық талдау жасаған ғылыми еңбек.

Жылқыға арнаған бір мақаласының өзі он-он бес бетті құрайды. Мысалы, жылқы асылын сипаттауда «тұлпар» идиоэтникалық бірлігін түркі тілдес халықтардың көне еңбектерімен, сөздіктерімен салыстыра отырып, кешенді талдау жүргізеді. «Тұлпар» этнонимі – жылқыға қатысты атау. Жылқы түлігін асыл текті тұлпар деп атайды. Профессор Н.Уәлиев «қазанат» деп аталатын «бәйге аттары», «жаугершілікке мінетін аттар» қатарында қарастырады. Түркі тілдерінде «конь боевой», «крылатый конь» келесі бір ауыспалы мағынасында ерінен айырылған әйел «тұлпардан қалған тұяғым» деген фразеологиялық тіркестің білдіретін мағынасы осы. Тіпті бұрындары «боевой конь» мағынасын түркі тілдерінде біртұтас тұлпар сөзі емес, тұл бөлігі де білдірген екен. *Тұл, тул, тек* жесір қалған әйел мағынасынан әлде қайда кең ұғымда жасалатындығын айтады. Сондай-ақ «вверх одежды», «внешность» мағынасын да білдірген екен (шуаш тілінде). Осы мағынасы *тыс, сырты, үсті* деген лексемалар «тұл» сөзінің басты мағынасы екендігін аңғаруға болады, қайғы мен қуаныш, жаулық сияқты жағдайларға сәйкес *-да -де* жұрнағы арқылы деривацияланып, адам мен аттың, кейбір заттардың үстін, сыртын білдіреді екенін аңғаруға болатындығын айтады. «Тұлда» етістігі адамның, малдың, тағы басқаның сырт тұрпатын, тысқы қалпын («внешность») әлде бір азалы, қаралы күйді, біз сөз етіп отырған жағдайда «жесір (яғни иесіз) қалғандықты» нышандайтын (символдайтын) түске енгізуді білдіреді. Профессор Е.Жанпейісов *тұл тақия, тұла бойы, тұл ат, ат тұлдау* сияқты сөздердің құрамындағы *тұл* лексемасының мағынасын түркі тілдес халықтардың зерттеулерімен салғастыра отырып, шығу төркінін анықтап береді. Сонда *тұл* лексемасы «жесір», «иесіз» (тұл қатын) деген мағынамен қоса, киімнің сырты ғана (тұл тақия) емес, жанды-жансыз, өзге де түрлі затқа қатысты «үст», «бет», «тыс», яғни жалпы заттың, нәрсенің «сырт» мағынасын да білдіреді [3]. *Тұл* сөзінің семантикасы тек «траур» мағынасымен ғана өлшенбейді, сонымен қатар жақсылықтың, ізгіліктің, салтанаттың да нышанын білдіретіндігін ғалым тілдік деректер келтіре отырып анықтап береді. *Тұл қара ат, тұл қазан ат* фразеологизмдері «отличный, выдающийся скакун» екендігін аңғартады.

Ал **түйе** малына қатысты этнонимдер қатарын көптеген тіркестермен фразеологиялық орамдармен, тілдік деректермен зерттейді. Мысалы, *жампоз* сөзінің шығу тарихына шолу жасап көрейік. *Жампоз* нар мен айыр түйенің будандасуынан туған асыл тұқымды түйе. Ауыспалы мағынада жігіттің төресі, алғыр, өткір, пысық дегенді білдіреді. *Жампоз, жанпоз, жамбоз* сияқты дыбыстық өзгеріске ұшыраған варианттары бар. «Жампоз» композитасының морфологиялық құрылымына талдау жасау арқылы иран тіліндегі *жам* мен түріктік *поз, боз* деп екі бөлек сөзге мүшелеуге болатындығын айтады. *Жам* бөлігі иран тілінде феодалдарға берілген титул, атақ, данқ мағынасын береді, тағы бір мағынасы *тек, тұқым* дегенді білдірген екен. Сонымен «жампоз» композитасы *асыл, тек, асылзада, бекзада* сияқты мазмұнда сипаттауға болады [4]. *Бозбала, бозжігіт* атауларында *боз* лексемасы текті, тұқымды білдірсе керек. Ғалымның бұл талдаулары концептуалды тұрғыдан бір тілдік код аясында ғана емес, барлық семалар қатарын байланыстыра зерттейтіндігін көреміз. Бұл этимологиялық талдаулар әдеби, мәдени, фольклористика, тарихи семаларды кеңінен аша түседі.

Ғалымның көркем прозаға ден қойып, қазақ тілінің стилистикасына басымдық

берген екі шығармасын атап өтпесек болмас. Ол кісінің қаламынан туған «Қазақ прозасының тілі» (1968), «Абай жолы» эпопеясының тілі» (1976) атты жеке монографиялар, авторларының бірі болған «Қазақ әдеби тілінің тарихы» (1968), «Қазақ тілінің стилистикасы» (1974) еңбектері қазақ тіл біліміндегі стилистика ғылымының енді қалыптасып келе жатқан шағында таптырмас еңбек болып саналды. Үш рет басылып, қайта өңделіп жарық көрген еңбектің лексикалық стилистикасын жазып шықты.

Е.Жанпейісовтің «Қазақ грамматикасы» (2002) атты үлкен академиялық деңгейде жазылған еңбектің бастауында тұрды. Қазақ тілінің төрт саласын және сөзжасам қосымшаларын түгел қамтитын еңбектің жарыққа шығуына қажырлы еңбек етті. Көз майын тауысып, әр сөзінен қате кетпесін деп мұқият қарап, үлкен ыждаһаттылықпен, жауапкершілікпен бірнеше мәрте оқып шықты. Сөзжасам саласының дербес сала ретінде танылуы «Қазақ тілінің сөзжасам жүйесі» (1989) атты еңбекпен тығыз байланысты. Профессор Е.Жанпейісов осы еңбекке қандай да бір тілдік құбылысты стильдік өңіне қарай талғап қолдану қажеттігін, қай тілде де қандай бір сөз болмасын, ол өзінің табиғаты, жалпы қолданылу ерекшелігі жөнінен көбінесе белгілі, бір ғана стильге бейімдірек тұратындығын тұжырымдап берді, сөз болатын сөзжасамдық ұя, сөзжасамдық тізбек сияқты терминдерді ғылыми айналымға енгізген авторлардың бірі болды.

2005 жылдардың басында Тіл білімі институтының Грамматика бөлімінде «Қазақ тілінің функционалды грамматикасы» атты іргелі зерттеудің басы-қасында болып, енді ғана ғылыми айналымға еніп жатқан «үшөктің (триада)» теориясының (семантикалық категория, қызметтік (функционалды-семантикалық өріс, категориялық жағдаят) хронологиялық ретін сипаттап береді. Профессордың осы саланың бастау ұғымдарына арналған «Қызметтік грамматиканың бастау ұғымдары» атты мақаласының өзін бір диссертациялық жұмысқа арқау болар бірегей еңбек деп айтып кетуге болады. Тың саланың теориялық ұстанымдары мен ғылыми негізін қалап жатқан тұста, жаңа бағыттағы тың саланың теориялық ұғымдарын түсіну қиын болып жатқанда Ербол ағайдың осы еңбегі үлкен көмек болды. Ғалым әрдайым шәкіртеріне: «Мысалыңды көбейт, әсіресе, М.Әуезовтің шығармаларынан мысал жина, жинаған материалың көп болған сайын жұмысыңның теориялық базасы жақсылап қаланады», – деп кеңес беріп отыратын. Қазіргі таңда тіл білімінің осы саласы бойынша қалың екі томдық ұжымдық монография жарық көрді. Бұл еңбектердің жарық көруінде, бастауында Ербол Жанпейісов тұрды.

Ғалымның 2018 жылы жарық көрген «Қазақ ескіліктері» атты еңбегінде түркі тілдерінің материалдары арқылы этномәдени құндылықтарды, оның ішінде заттық мәдениет сипатындағы идиоэтникалық бірліктердің құрылымдық-семантикалық табиғаты мен этимологиясын ашады. Этнолингвистика саласының табиғатын тереңінен зерттей білген, түркі әлеміне еркін бойлай білген ғалым осы кітабында ұлт, этнос, тіл мен мәдениеттің бір-бірінен ажырамас нәзік дүние екендігін баса айтты. Тек қазақ тілінің ғана емес қазіргі түркологияның үлкен жетістігі болып табылады. Ғалым бұл кітабында белгілі бір сөздің астарын, шығу тарихын, этимологиясын жан-жақты сөздіктерден іздеді. Ғалым ең алдымен баскиім үлгілерінің, оның ішінде *сәукеле* атауының идиоэтникалық және құрылымдық көп аспектісін қарастырудан бастайды. Көшпенділер өркениетінде ғажайып өнер туындысы саналатын бұл баскиім – бір бүтін символдар жүйесі, әлемнің кіші моделі. Қазақтың киім киіс әдебінде сәукеленің алатын орны ерекше. Адам денесінің бас жағын жауып тұрған жамылғы қатарына, ұзатылып бара жатқан қыздың баскиімі қатарына жатқызып, сонымен қатар қазақ халқының байлығы мен сән-салтанатының, мәдениеті мен өнерінің озық үлгісі, өнер туындысы ретінде бағаланатын өте қымбат этнографиялық мүлік. Ғалым «Қазақ ескіліктері» атты еңбегінде сәукелені бір бүтін символдар жүйесі, әлемнің кіші моделі ретінде көрсетіп, тарқатып түсіндіріп береді [5]. Яғни символдық бейнесін үш бөлікке бөліп, әр бөліктің атқарар қызметін, этимологиясын, өзіндік мәдени болмысын ашып

береді. «Сәукеленің төбесіне қалаатын үкі шоғы үкі киелі құсының қауырсындары саналады. Ал бұл құс аспан символы яғни аспан әлемінің символы болып саналады. Ал сыртқы әсемдігін білдіретін алтын, күміс әшекейлер, екі жағындағы жалпақ лентасы сияқты бөліктері ортанғы жер үсті әлемінің символдық көрінісі болып табылады», – дейді. Осы жерде тағы бір назар аударатын нәрсе, сәукелені безендіруге пайдаланылатын әшекей бұйымдардың, оның ішінде *бетмоншақ* композитасының өзі белгілі бір символға түзілгендігін атап көрсеткен жөн. *Бетмоншақ* – сәукеленің екі жағына салбырата бірнеше қатар ілініп тұратын моншақ. Ғалым бетмоншақтың бір қарағанда жамылғының рөлін атқарып тұрғанын, ал екінші бір қызметі, оның символдығында екендігін айтады. «Символ-дығы өз кезегінде моншақтың түсінде, яғни ақтығында жатыр. Ақ түс қыз баланың пәктігіне тұспал». [5, 29]. Яғни толық сәукеленің өзі белгілі бір символдық жүйе қатарын құрайтындығын бірі білсе, бірі білмес. Ағайдың бұл кітабы, өкінішке қарай, аяқталмай қалды деп айтуға болмас. Ғалымның ғұмыры ұзағырақ болғанда, бұл еңбек ары қарай толықтырыла түсер еді. Дегенмен бұл кітаптың өзі монографияға тән құрылымнан асып кетеді. Бір сөздің астарын, шығу тарихын, этимологиясын жан-жақты сөздіктерден іздейді. Ағай – тек қана этнолингвист қана емес, сонымен қатар түрколог, онимдер мен топонимдерді, оронимдерді жеке сала ретінде қарастырмаса да, терең түсінік беріп отырған ономаст ғалым. Оның дәлелі бір ғана мысал Ұлытау оронимі мен Алатау сөздеріндегі *ұлы* мен *ала* бөліктері сөздерін бір-біріне тіреле, ұласты көп тау тізбесі мағыналарын береді дейді. Ұлытау «великая гора» емес, Алатау «пестрая гора» ғана емес, яғни бұл сөздердің алдыңғы *ұлы*, *ала* бөліктері тек алалықты, ұлылықты ғана білдірмейді, ғалым сонымен қатар қазақтың ұлан ғайыр байтақ дала төсінде «қаздай тізіліп ұзын салқар керуенді елестететіндей» ұғым қалдыратындығын айтады. Бір-бірімен тізбектеліп, тіреле, үзілместен өзара ұштасты, ұласты көп тау тізбесі мағынасын білдіретін формалар деп сипаттауға болатындығын алға тартады.

Келешекте «Ғалымның хаты өлмейді» деген қиғиданы берік ұстана отырып, шәкірттік парызымыз деп санап әрі қазак ғылымының алдындағы борышымыз деп шыншылдықты жаны сүйетін, ғылымда еш бүкпесіз турасын айтатын Ербол ағайдың жазып қалдырған мұрасын шашпай тізбектеп, ғылыми айналымға түсіріп, кез келген оқырманға қолжетімді болу үшін электронды нұсқасын дайындау жұмыстары мен насихаттау істерін жүргізетін боламыз.

Сөзімнің соңын ғылыми жетекшім, рухани әкем бола білген Ербол Жанпейісовтің өз сөзімен аяқтағым келеді:

Кімде-кім қазіргі уақытта өзінің ана тілін, өзінің әдебиетін сыйламаса, бағаламаса, оны сауатты, мәдениетті адам деп санауға болмайды. Өйткені мұндай адам өзінің ой өрісі, рухани сапасы жағынан бір жақты болып қалады... Жақсы қазақ болып алмай, жақсы орыс та бола алмайсың. Әуелі жақсы азамат болып, өз ортаңа, халқыңа адамшылық танытсаң, өзге елдің адамы болып та жарыспайсың. Барлық рухани байлық атаулы қай халықта да оның тілінен бастау алады. (Ербол Жанпейісов).

Қосымша:

«Кімде-кім қазіргі уақытта өзінің ана тілін, өзінің әдебиетін сыйламаса, бағаламаса, оны сауатты, мәдениетті адам деп санауға болмайды. Өйткені мұндай адам өзінің ой өрісі және рухани сапасы жағынан бір жақты болып қалады... Жақсы қазақ болып алмай, жақсы орыс та бола алмайсың. Әуелі жақсы азамат болып, өз ортаңа, халқыңа адамшылық танытсаң, өзге елдің адамы болып та жарыспайсың.»

Барлық рухани байлық атаулы қай халықта да оның тілінен бастау алады.

Еңбектер тізімі (толық емес):

1. *Жанпейісов Е.* Қызметтік грамматиканың бастау ұғымдары // ҚР ҰҒА Хабарлары. 2003, № 1. – 41-50-бб.
2. *Жанпейісов Е.* Синтаксистің тарланы (филол. ғыл. докторы, проф. Ә.Рақыштың 75 жылдығына арналған) // әл-Фараби атын. Қазақ Ұлттық университеті Хабаршысы. Филология сериясы. 2005, № 4.
3. *Жанпейісов Е.* Төрт түлік төңірегінде: жылқы // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. 2006, № 1.
4. *Жанпейісов Е.* Төрт түлік төңірегінде: сиыр // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. 2006, № 4.
5. *Жанпейісов Е.* Төрт түлік төңірегінде: кой, ешкі // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. 2007, № 2.
6. *Жанпейісов Е.* Түйе түлігі төңірегінде қалыптасқан идиоэтникалық семантика // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. 2005, №3.
7. *Жанпейісов Е.* Қызметтік грамматиканың бастау ұғымдары // ҚР ҰҒА Хабарлары. 2003, № 1. – 41-50-бб.
8. *Жанпейісов Е.* Төрт түлік төңірегінде // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы. 2005, № 3.
9. *Жанпейісов Е.* Тіл жағына аса жауапты қараған // Аңыз адам. 2010, қараша (№ 10).
10. *Жанпейісов Е.* Модальные слова в современном казахском языке. Дисс... канд. филол. наук. – Алма-Ата, 1958. – 164 с.
11. *Жанпейісов Е.* Қазақ ескіліктері. - Алматы: «Қазақ тілі» баспасы, 2018. - 352 б.
12. *Жанпейісов Е.* М.Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясының тілі (тарихи-этимологиялық байқаулар, материалдар). – Алматы, 1976 ж.
13. *Жанпейісов Е., Балақаев М., Томанов М., Манасбаев Б.* Қазақ тілінің стилистикасы. – Алматы, 2005.
14. *Жанпейісов Е.* Қазақ прозасының тілі. Алматы: Ғылым, 1968. – 268.
15. *Балақаев М., Сыздықова Р., Жанпейісов Е.* Қазақ әдеби тілінің тарихы.
16. *Жанпейісов Е.* Модальные слова в современном казахском языке. – Алматы: Ғылым, 1958. – 182 с.

Ғалымның жетекшілігімен қорғалған кандидаттық, докторлық диссертациялар:

1. Тұрышев А. М. Көпеев шығармаларының этномәдени тілі. 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2005. – 295 б.
2. Ерназарова Г. А. Байтұрсынұлының публицистикалық стильдерінің негіздері. 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2004. – 116 б.
3. Тураева А. Қазақ тіліндегі белгілілік пен белгісіздіктің функционалды-семантикалық категориясы. 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2008. – 126 бет.
4. Айтмұхашева А. Ғұрыптық фольклор лексикасының идеосемантикалық сипаты. 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2007. – 135 б.
5. Үсенбаева С. Көркем мәтіндегі сөйлеу тілінің лингвостилистикалық қызметі (Т. Нұрмағанбетов шығармалары негізінде). 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2008. – 141 б.
6. Қарағұлова Б. Тарихи жырлар лексикасы. 10.02.06 – түркі тілдері. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2002. – 128 б.

7. Дүсіпбаева Қ. Киелі сандар қазақ ескіліктері жүйесінде. 10.02.02 – қазақ тілі.– филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2003. –134 б.

8. Құлманов С. Қазақ тіліндегі мүмкіндік модальділігінің функционалды-семантикалық өрісі. 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2004. –156 б.

9. Солтанбекова А. Қазақ тіліндегі шақтық локалдылық/бейлокалдылықтың функционалды-семантикалық категориясы. 10.02.02 – қазақ тілі. – филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2010. – 128 б.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Құлманов С. «Қазақ тіліндегі кейбір зат есімдердің модаль мағынада жұмсауы жайында» // <http://www.rusnauka.com/>, 2013 ж.

[2] Исаева Г. Тіл білімінің жаңа туындысы. // <https://tilalemi.kz/>, 1-тамыз, 2019 ж.

[3] Жанпейісов Е. Төрт түлік төңірегінде: жылқы // ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы, 2006. № 1. – 4 б.

[4] Жанпейісов Е. Төрт түлік төңірегінде// ҚР ҰҒА Хабарлары. Тіл, әдебиет сериясы, 2005. № 3. –12 б.

[5] Жанпейісов Е. Қазақ ескіліктері. –Алматы: «Қазақ тілі» баспасы, 2018. –352 б.

REFERENCES

[1] Kulmanov S. "About the use of some nouns in the Kazakh language in the modal sense" // <http://www.rusnauka.com/>, 2013

[2] Isaeva G. A new work of Linguistics. // <https://tilalemi.kz/>, August 1, 2019

[3] Zhanpeisov E. In the vicinity of four products: horses // Proceedings of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Language, Literature Series, 2006. No. 1. – 4 p.

[4] Zhanpeisov E. In the vicinity of four foodstuffs // Proceedings of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Language, Literature Series, 2005. No. 3. –12 P.

[5] Zhanpeisov E. Kazakh Antiquities. –Almaty: Publishing House" Kazak Tili", 2018. – 352 P.